

NAGY ZOLTÁN

KONFLIKTUS ÉS TEREPMUNKA

Не каждому дано яблоком
Падать к чужим ногам.¹

A barátság nemcsak kiemelt kutatási témája a kulturális antropológiának, hanem a terepmunka meghatározó metaforája is. A barátság az a fogalom, amit a terepmunka-kapcsolatok megragadására igen gyakran használnak, használunk. A barátságokra gyakran történik utalás az antropológiai művekben, sokszor ezeknek a barátoknak ajánlják a szövegeket, és ma már szinte kötelezően köszönetet mondanak, mondunk nekik. Ennek ellenére a barátság tényleges természete ritkán olvasható ki a szövegekből, a fogalomhasználat többet takar a kapcsolat jellegéből, mintsem megvilágít, sőt igazából azt sem tudjuk, hogy a helyi vagy az euro-atlanti fogalmak szerint kell-e ezeket a viszonyokat barátságnak tekinteni (BEER, 2001). A kutató és a kutatott kapcsolatának barátságként való értelmezése elvezethet oda is, hogy kísérletet tegyenek a hierarchikus viszony teljes lebontására, szerzőtárrsá avassák a helyi kapcsolatot, és közösen többszólamú antropológiai művet írjanak;² vagy magának a kapcsolatnak a végigkísérése válik az antropológiai mű egyik legfontosabb szálává (RABINOW, 1977).

Ugyanakkor a kutató és a kutatottak kapcsolatát korántsem csak barátságként lehet értelmezni. Ez a fogalom például összeegyeztethetetlen a klasszikus magyar néprajztudomány *adatközlő* fogalmával. Az *adatközlő* fogalma hierarchizál, tárgyiasít, haszonelvű, a beszélgetőtársat valójában adatforrásnak tekinti, akivel szemben az információk elérése céljából számtalan módszer megengedhető (HÁLA, 1997), és akinek magánemberi megnyilvánulásait lehetőleg kordában kell tudni tartani. Nem véletlen, hogy az *adatközlő* szó a magyar nyelvhasználatban is egyre többek számára vált vállalhatatlanná

¹ Szergej Jeszenyin (Есенин Сергей Александрович, Исповедь хулигана. Magyarul: A csavargó gyónása – „nem tud mindenki almaként / gurulni más elé a sárba.” Rab Zsuzsa fordítása) JESZENYIN, 1977, 131.

² Rendkívül érdekes kísérlet erre Liria és Paloma közös szövege (DE LA CRUZ – GAY Y BLASCO, 2012), ám éppen ez a példa mutatja a módszer korlátozott érvényét is: a közös tanulmány valójában kettejük kapcsolatát kíséri végig, nem szakkérdésről szól; ráadásul a hierarchia itt sem tűnhet el teljesen, hiszen a végső összeszerkesztő a szakértői szerepét elhalványítani nem tudó antropológus.

(NIEDERMÜLLER, 1994, 99.), helyette, tőle gyökeresen eltérő konnotációkkal kezdték beszélgetőpartnereinkre alkalmazni a *barátság* metaforáját, sokszor egyenesen „barátaimnak” nevezve őket.³ A barátság fogalmának használata hangsúlyozza a résztvevők individuum voltát, megszemélyesíti őket, és a kapcsolat pragmatikus jellegén túl annak érzelmi, emberi oldalát emeli ki. A terminussal szimmetrikus viszonyra utalunk, bár a barátság ideológiája sokszor csak elfedi a valójában hierarchikus viszonyt (DRIESSEN, 1998), vagyis azt, hogy a klasszikus terepmunkában a kutató az, aki meghatározza a kutatás célját, módszerét, az információk elemzésének és felhasználásának módját.

Talán még fontosabb a terepen kialakuló kapcsolat megértése szempontjából a *barátság* és az *együtműködés* (rapport) terminusok elválasztása. A két fogalom gyakran nehezen választható el egymástól, vannak, akik egyenesen szinonimaként kezelik a két fogalmat. Corrine Glesne szerint azonban a *barátság* olyan kapcsolat, amelyben szeretetre és tiszteletre törekszünk, a barátunk olyan ember, akinek a társaságában kellemesen érezzük magunkat (GLESNE, 1989, 46.). Az *együtműködés* ugyanakkor olyan viszony, amit ugyancsak a harmónia, az alkalmazkodás, az összhang, az egyetértés jellemez, ám a barátságnál említett szoros érzelmi kapcsolat nélkül. Kulcsszava a bizalom, ami kutató és kutatott kooperációjának az alapja. Az *együtműködés*ben a kutató szándéka, célja a meghatározó. A kutatás nyereségközpontú, amiben az *együtműködés* csak eszköz, amit elsősorban a kutató használ. Ez, valamint a kutató kilépésének mindig fennálló lehetősége a viszonyt aszimmetrikussá teszi, holott a *barátság*nak szimmetrikusnak kellene lennie, legalábbis Arisztotelész szerint (NE, 1155b – ARISZTOTELÉSZ, 1997, 263–265.), csak amikor kölcsönös a kapcsolat, akkor nevezhetjük *barátság*nak.⁴

Látszólag tehát az *együtműködés* hasznelvű fogalom, a *barátság* pedig nem az. Ám látni kell, hogy valójában a *barátság* sem más, mint az antropológus terepmunka-eszköze, felszerelése,⁵ amely lehetővé teszi azt, hogy az antropológus olyan információkhoz jusson hozzá, amelyekhez egyéb módon nem juthatna el.⁶ Hendry a terepmunka-barátság paradoxonjának nevezi (HENDRY, 1992) azt, hogy a hasznelvű viszonyulás, a kutató és a kutatott eltérő érde-

³ Érvelésem csak a hosszú távú terepmunka keretei között értelmezhető, rövid, expedíciós terepmunkáknál az adatközlői viszonynak nincs alternatívája.

⁴ Bár manapság a barátság fogalmát sem feltétlenül értelmezik szimmetrikus viszonyként (vö. FELD, 1991).

⁵ Már Malinowski is arról ír, hogy azért kell kiköltözni a bennszülöttek közé, mert akkor nincs lehetőség más társaságra, magányunkat elkerülendő is a helyiek kényszer-társaságára kell támaszkodnunk (MALINOWSKI, 1992, 6–7.).

⁶ A barátságról mint a bizalmas információkhoz való hozzáférés eszközéről lásd UHL, 1991.

kei, elvárásai valójában lehetetlenné teszik azt, hogy köztük igazi *barátság* legyen (vö. NAPLES, 2003, 39–40.), vagy legalábbis szerepzavarhoz vezet el (vö. FRIEDMAN, 1976 és REINA, 1959). Tudomásul kell venni ugyanakkor azt is, hogy ebben a kapcsolatban nemcsak az antropológus az, aki utilitáriusan fogja fel a *barátságukat*, hiszen a kutatók ugyanúgy használják őt is személyes céljaikra: presztízsük emelésére (BORSÁNYI, 1992), szócsőként üzeneteik közvetítésére,⁷ céljaik elérésére a helyi adminisztrációval szemben,⁸ arról már nem is beszélve, hogy az ilyen kapcsolat számukra közvetlen anyagi megtérülést is jelenthet.⁹ Az antropológus-helyiek kapcsolatban tehát mindkét fél szándékai között lehetnek haszonelvű megfontolások is, ez azonban önmagában nem zárja ki *barátságok* kialakulását, mint ahogy nem tekintjük ezt kizáró oknak két európai ember relációjában sem. Arisztotelész klasszikus *barátság*-definíciójában a barátság három típusa közül az egyik a haszonközpontú kapcsolat, ahol mindkét fél hasznot vár a másiktól, tehát valaki lehet barátunk azért, mert hasznos a számunkra (NE, 1162. 15. – ARISZTOTELÉSZ, 1997, 287–291.).

Következésképpen a haszonelvűség fogalma nem segít a *barátság* és az *együtműködés* szétválasztásában, hisz mindkét kapcsolatban komoly és számító megfontolások lehetnek a felek szándékai mögött. És bár nemcsak az együtműködő felek, hanem a barátok is kiszámítják a viselkedésüket, Glesne szerint a különbség az, hogy a *barátságot* nem kíséri az a folyamatos éberség, résenlét, felszabadultság-hiány, ami az *együtműködésre* oly jellemző (GLESNE, 1989, 46.).

A bizalom és a szeretet fogalma a másik, ami segít még pontosabban meghatározni a *barátságot* és az *együtműködést*. Az együtműködő felek kölcsönös egymásba vetett bizalma nélkül nem tud működni a kapcsolatuk, lehetetlenné válik maga a munka is. A kutató abban bíz, hogy a kutatót őszintén, nyíltan elmondja az érzéseit és hiedelmeit, kevés dolgot leplez el, és lehetőleg nem ferdít; a kutató pedig abban bíz, hogy kitárulkozásával a kutató nem él vissza, nem tesz neki rosszat. Ez a kapcsolat tehát a bizalomra épül, ám a szeretetre nem feltétlenül. A kutató olyantól is tud tanulni, olyannal is tud sikeresen dolgozni, akit egyáltalán nem kedvel: a terepmunka-információk minősége nem feltétlen függ attól, hogy milyen kapcsolatban vagyunk a kutatóval. Ezzel szemben a *barátság* mellett, hogy ugyancsak bizalomra épül, szoros érzelmi kapcsolatot is jelent. Éppen ezért mindkét fél jobban involválódik ebben a vi-

⁷ Ennek sajátos értelmezéséről lásd SCHMIDT, 2001. A kutatók szándékairól lásd még: NAGY, 2011.

⁸ Jómagam rendszeresen kísértem hanti ismerőseimet a tanácsházára, ahol mindössze jelenlétemre volt szükségük, csak súlyt adtam kéréseiknek: így kapott pl. az önkormányzattól új házat házigazdám családja.

⁹ És persze a terepmunkás számára is, hiszen bárhogy is viszonyuljunk hozzájuk, az egzisztenciánkat teremtjük meg, szakmai pályafutásunkat alapozzuk meg az ő segítségükkel.

szonyban: mindkét fél megtesz olyanokat a másik számára, ami nem elvárható egy együttműködő viszonyban (GLESNE, 1989, 46–47.).

Mindkét kapcsolatnak megvannak a maga előnyei és praktikus, valamint etikai kockázatai is. A barátság akár negatív hatással is lehet a kutatás eredményeire. A kutató – akár öntudatlan – részrehajlása kulcs-adatközlője, barátja felé magában rejti a mintavétel torzulásának lehetőségét; a vele kialakult szoros kapcsolat a vizsgált közösség más csoportjai felé ajtókat zárhat be a kutató előtt; vagy akár a kutató is túlazonosulhat az antropológussal, és viselkedésében túlzottan megfelelni igyekszik neki. Az együttműködésben, a tudatosan „színlelt barátságban” (DUNCOMBE – JESSOP, 2002) pedig a kutatók félreérthetik az antropológus kapcsolatkeresését, túlértékelhetik azt, és beteljesületlen elvárásaik kiszolgáltatók őket, konfliktusokat okoznak. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a kutató eleve álarcként használja az együttműködést, tudatosan manipulálja, kihasználhatja a kutatókat, bár ez a kizsákmányolás akár kölcsönös is lehet (GLESNE, 1989, 48–52.).

Bárhogy értékeli is a két kapcsolatot, az vitathatatlan, hogy mivel a kialakított viszony célorientált, a kutatás sikerét hivatott szolgálni, ezért a terepen igyekszünk úgy viselkedni, hogy az a másikban szimpátiát keltsen, bizalmat ébresszen, hogy kialakítson egy olyan atmoszférát, ami lehetővé teszi a kutatók feltárulkozását, a kutató eredményes információgyűjtését. Legyünk bár barátok vagy csak együttműködő felek, a kutatótól elvárható egyetlen lehetséges viselkedésnek a barátságosság tűnik. Ezért végig sem gondoljuk azt a felvetést, hogy vajon tényleg csak a barátságosság az egyetlen lehetséges annak, hogy terepmunkát végezhessünk? Itt elsősorban nem arra gondolok, hogy az antropológusnak milyen szerepet, szerepeket kell/lehet találnia, amelyek elfogadhatók, működőképesek mind az ő, mind a helyiek számára, hanem arra, hogy valóban csak a pozitív viszonyulás-e az, ami sikeressé teheti a kutatást? Másként fogalmazva: a barátságos viselkedés hiánya olykor segítheti-e a terepmunkát? Azt persze tudjuk, hogy a terep, a helyiek lehetnek akár ellenségesek is,¹⁰ de vajon az antropológus maga lehet-e ellenséges? Még egyszer újrafogalmazva a kérdést: ha az antropológus konfliktusba kerül a helyiekkel, egyes helyiekkel, az vajon egyértelműen rombolja-e a terepmunka lehetőségét, vagy elképzelhető-e, hogy elősegíti a kutatást, a beilleszkedést? A továbbiakban egy személyes példa elemző bemutatásával erre a kérdésre keresek választ.¹¹

¹⁰ Ennek igen plasztikus megfogalmazását lásd Chagnon sokat vitatott művében (CHAGNON, 2013).

¹¹ A tanulmány kérdésfelvetésében egy Vidacs Beával folytatott beszélgetést gondolok tovább, míg a megírásában nagy segítségemre volt Balatonyi Judit, Mészáros Csaba és Vargyas Gábor, illetve fontos volt számomra a Murányi Veronikával és Komáromi Tündével folytatott levelezés is.

Ahhoz, hogy a történetet meg lehessen érteni, előjáróban meglehetősen sok mindent el kell magyaráznom a terepmunkámról, így csak lassan fogok elérkezni a tényleges szituációig. Mivel ugyanakkor ragaszkodnom kell a felvetett kérdéshez, helyenként hiányosak lesznek az értelmezéseim, mert sok olyan kérdést, ami nyilvánvalóan felvetődne, egyáltalán nem tudok nemhogy kielemezni, de felvillantani sem. És olyan részletek is vannak, amiket szükségesnek látok elhallgatni.

Amikor második alkalommal jártam Szibériában, a Vaszjugán folyó mentén élő hantiknál, 1999. január 21-én meghalt egy hanti ismerősöm. Kutatásom során ekkoriban a klasszikus terepmunka-ideálnak megfelelően egy falura akartam koncentrálni minden figyelmemet. A választott terepem Ozernoje volt, ahol akkorra már állandó lakosként nem élt senki, külsősége volt a közel negyven kilométerre fekvő Novüj Vaszjugánnak. Pável, aki azon a napon meghalt, rendszeresen járt Ozernojéba, ideje nagy részét ott töltötte, felesége pedig egész életében ott élt. Ezért már a kezdetek óta ismertem őket, rendszeresen találkoztunk, egyik legközelebbi kapcsolataim voltak. A halálest a személyes kapcsolat miatt érzékenyen érintett, emellett aktívan be is vonódtam a temetés körüli teendőkbe, hiszen a temetés szervezésében komoly szerepet vállalt házigazdám, Petró, aki Pável sógora volt.

A temetést rengeteg probléma vette körül.¹² Már a halálest körülményei sem voltak egészen tisztázottak, és a mai napig sem azok. Annyit lehet biztosan tudni, hogy Pável halálát több napos részegség előzte meg. A fia vadászsákmányából meglehetősen nagy összegre tettek szert, sőt Pável aznap vette fel a nyugdíját is, és mindezt elég gyorsan el is itták. A legelfogadottabb magyarázat szerint – amit a halálakor jelenlévők meséltek – az utolsó, vizespohárnyi vodka után a férfi felállt, megkérdezte a feleségét, hogy van-e víz a kézmosóban, kezét mosott, lefeküdt a földre, és úgy maradt: a szíve nem bírta a megterhelést. Más magyarázatokban a helyiek a vodka minőségét tették felelőssé, vagy azt állították, hogy dulakodás előzhetette meg a halálát. A szintén teljesen részeg család észre sem vette, hogy Pável meghalt, ezzel csak akkor szembesültek, amikor este egyéb, most nem tárgyalandó okokból beállított a rendőrség, és kérdőre vonta őket.

A temetést a helyi normának megfelelően távoli rokonok intézték, ugyanakkor komoly ellenérzést keltett a helyiek túlnyomó részében, hogy erre a feladatra a család a többnapos részegeskedés miatt egyáltalán nem is lett volna képes. A gyakorlati tehetetlenség mellett anyagilag is képtelenek voltak a temetés lebonyolítására, tartalékuk egyáltalán nem volt, napról-napra éltek. Ezért, és

¹² A temetés részletes elemzését lásd NAGY, 2007, 246–258.

a Pávelhez fűződő szoros kapcsolatom miatt jómagam adtam jelentős összeget a temetési költségekre.

Terepmunkámnak addig is természetes velejárója volt az, hogy tőlem, az idegentől, kisebb-nagyobb összegeket kértek ismerősök vagy akár ismeretlenek is. Ez feltehetően a terepmunka kötelező velejárója, az antropológus – vagy egyáltalán a kívülről jött ember – a helyiek számára rendszerint potenciális pénzforrásként jelenik meg – főleg olyan terepeken, ahol kevés pénz forog közkézen. A rendszeres pénzkérések szinte egyetlen célja mindaddig az volt, hogy vodkára valót szerezzenek, függetlenül attól, hogy kérésüket milyen fedőtörténet kíséretében adták elő. A játékszabályokkal magam is tisztában voltam, a vodka finanszírozásának a kölcsönkérés igen gyakori, és tulajdonképpen elfogadott formája volt, miközben mindenki tudta, hogy a pénz visszakapásának vajmi kevés a valószínűsége. Jómagam egyensúlyozni próbáltam ebben a helyzetben, hogy ne merítsem ki túl hamar a pénztárcámat, de ne is szigetelődjek el, ne kerüljek a zsugoriság itt (is) meglehetősen negatív kategóriájába. A kért összegek egyébként általában igen kicsik, mindössze két vodkányiak voltak.

Ehhez a gyakorlathoz képest az az összeg, amit a temetésre fordítottam, kiugróan magas volt, hamar híre ment a településen. Tekintélyem, és ezzel párhuzamosan irigyeim száma ugrásszerűen megnőtt. Státuszemelkedésemet csak erősítette, hogy a temetés előkészítésében, és magán a temetésen is aktívan részt vettem. A temetés vitathatatlanul hozzájárult ahhoz, hogy minél többen megismerjenek, és elfogadják, támogassák a jelenlétem.

Ebben a szinte ideális helyzetben, a temetés után mindössze négy nappal hazatért házigazdám felesége, Anyisza Jegorovna. Előtte közel egy hónapig volt távol, Tomszkba utazott orvosi vizsgálatokra, de egy rosszullete miatt három hétig benntartották a kórházban. Anyisza Jegorovna erős karakterű asszony volt,¹³ hazaérte után rögtön kezébe vette az események irányítását. Rendkívül erélyesen számon kérte rajtam, hogy miért adtam pénzt a temetésre, és fogadkozott, hogy azt a pénzt márpedig ő be fogja hajtani, vissza fogja szerezni.¹⁴ Mivel én ezt határozottan elleneztem, heves szóváltás alakult ki arról, hogy mi legyen a pénzzel. A vita hevében Anyisza Jegorovna a fejemhez vágta, hogy miért kell nekem mindenkin segítenem, legyek már végre férfi. Azt az érveimet, hogy a férfiasságtól nem idegen az együttérzés, gyakorlatilag meg sem hallotta.

¹³ Az erős szibériai nőkről lásd SSORIN-CHAIKOV, 2003, vagy MÉSZÁROS, 2013. Az ellentét a helyi férfiideál és az erős nők között csak látszólagos, egymást inkább erősítik, mintsem gyengítenék.

¹⁴ A pénz kölcsönzésénél előre kikértem Petró véleményét, aki támogatta az ötletemet. Petró és Anyisza Jegorovna viszonya a családon belüli segítséget illetően meglehetősen különböző volt, ami máskor is vezetett köztük konfliktusokhoz. (Erről lásd NAGY, 2000, 301–302.)

Ennek a helyzetnek a megértéséhez két dolgot kell tudni. Az egyik az, hogy a helyi társadalom – nem csak és nem kifejezetten a hanti társadalom, hanem sokkal inkább a helyi vaszjugáni, vagy még inkább az oroszországi társadalom – kifejezetten a férfiasság bűvkörében él. A keménység, a harciasság, a konfrontációkészség, az agresszivitás, és általában a katonai erények azok, amiket egy férfitől elvárnak. A férfiasság és az erő kultusza¹⁵ az oroszországi társadalomban igen összetett téma, amire most nincs lehetőségem kitérni, ám ezzel nap mint nap szembesülnöm kellett. Jómagam ekkor úgy gondoltam, a terepmunkámat egyáltalán nem segíti elő semmiféle erőszakosság, terepmunka-ideáloktól ez teljesen idegen volt, hiszen én megpróbáltam minél jobban alkalmazkodni, minél jobban elkerülni a konfliktusokat. Ez nem is esett nehezemre, a magánéletben is békés embernek gondolom magam, aki a vitás helyzeteket rendszerint kompromisszumokkal kívánja megoldani. Ez a hozzáállás – mint utólag összerakom a mozaikokat – érthetetlen, furcsa volt a helyiek számára, sőt, talán zavarta is őket. A viselkedésem semmiképpen nem felelt meg a helyi férfiasság-eszménynek.¹⁶ Egy jóval korábbi beszélgetés során Anyisza Jegorovna ki is fejtette, hogy pont olyan vagyok, mint az ikonokon a szentek: „ugyanolyan hosszú az arcom, ugyanolyan nagy az orrom, és ugyanolyan szelíd, lágy vagyok”. A férfiasság tematizálódása ebben a vitában erre a normakülönbségre vezethető vissza.

Másrészt fontos megérteni azt is, hogy milyen alapon gondolta egyáltalán Anyisza Jegorovna azt, hogy joga van beleszólni az én ügyembe. 1992-ben egyáltalán nem szokványos módon ismerkedtem meg velük. Terepre utazásom előtt, még Tomszkban talákoztam későbbi házigazdáim lányával, aki akkor éppen az Északi Nyelvek és Népek Intézetének volt a titkárnője. Akkori terepmunkámra egy tomszki nyelvészrel utaztam, a helyi egyetem által finanszírozott klasszikus expedícióban, ahova Petróék lányát is magunkkal vittük. Tánya hazautazását tehát egyetemi pénzből finanszíroztuk, ami az akkori pénzügyi viszonyok között óriási segítség volt. Ennek megfelelően, amikor megérkeztünk a terepre, abban a pillanatban vendégekké, mi több, szívesen látott, megbecsült vendégekké váltunk a család számára, akik lekötelezve érezték magukat nemcsak Tánya útjának finanszírozása miatt, hanem azért is, hogy Tánya állást kapott az egyetemen, és esély mutatkozott rá, hogy be is iratkozzon. Ennek a megkülönböztetett szerepnek rengeteg következménye volt. Egyrészt kiváló kutatási helyzetet teremtett, hiszen a kedves vendégnek mindenki segíteni, kedvezni akar. Másrészt ebből következett, hogy esélyem sem volt

¹⁵ Ez általában kapcsolatban van a harciassággal, a háborús, katonai erényekkel.

¹⁶ A szovjet és posztszovjet férfiasság-felfogásokról lásd USAKIN, 2002 és ZDRAVOMŰSLOVA, 2000.

rá – igaz, szándékomban sem állt – hogy sértődés, kvázi botrány nélkül más családhoz költözzek, ha Novúj Vaszjugánban vagyok. Harmadrészt pedig, mivel a lányukkal, Tányával hozzávetőleg egykorú voltam, egyre inkább rokoni kapcsolatként kezdték értelmezni a viszonyunkat. Rendszeresen fiuknak neveztek, Tányáról mint a testvéremről beszéltek nekem is, sőt, a falu felé is egyre inkább rokonként beszéltek rólam. Anyisza Jegorovna kedvelt szórakozása volt, hogy elhitette a szomszédokkal, távolabbi ismerősökkel, hogy én az első házasságából való fia vagyok, aki messze, nyugatra költözött,¹⁷ de előfordult az is, hogy egy ismerősének Tánya férjeként mutatott be. Nyilvánvalóan ennek hátterében ott volt az is, hogy rövid időn belül meglehetősen szoros, szeretetteljes kapcsolat alakult ki a családdal. Nehéz természete ellenére elfogadtam, szerettem Anyisza Jegorovnáat, de még ennél is szorosabb, ragaszkodóbb kapcsolat alakult ki Petró és énköztem, és ezek az érzések, tudom, kölcsönösek voltak. E kvázi családi viszony miatt gondolta úgy, hogy joggal avatkozik bele a kapcsolataimba, joggal védelmezi gondos anyaként az érdekeimet, akár velem szemben is.

Anyisza Jegorovna tehát minden ellenkezésem, minden vitánk ellenére elhatározta, hogy behajtja kinnlevőségeimet, azok közül is elsősorban a temetésre adott összeget. Ezzel a legkülönbözőbb módokon próbálkozott. Megpróbálta elérni a tanácsházán, hogy fizessék ki nekem az összeget, hiszen szoktak segílyt adni temetésekre. A segílyt egyébként oda is adták Pável családjának, ők azonban ismét elitták azt, hozzám már nem jutott belőle semmi. De megpróbált közvetlenül az érintettekre is hatni: fel-felkereste azokat, akikről tudta, hogy tartoznak nekem, kérte őket a pénz visszafizetésére, sőt rendszeresen meg is fenyegette őket. Anyisza Jegorovna közvetett módon is próbálkozott: elhintette, szóbeszéd tárgyává tette faluszerte azt, hogy leadott egy listát a rendőrségnek és a tanácsnak is arról, hogy kik tartoznak nekem, és ezt majd azok be fogják rajtuk hajtani.¹⁸

Mindent összevetve: bár a temetés után olyan pozitív volt a megítélésem, olyan kedvező volt a helyzetem Novúj Vaszjugánban, amilyenről terepmun-

¹⁷ Így vált a nyelvtörténet szétvándorlás-hasonlata személyes életem metaforájává, és lettem az elvándorolt ugorok egyszemélyi képviselője, hiszen magáról az ugor nyelvrokonságról a közoktatásnak köszönhetően mindenkinek volt valamelyes elképzelése.

¹⁸ Felvetődhet annak a lehetősége is, hogy mindezzel valójában saját érdekeiket védte, hiszen minden máshova kihelyezett összeg potenciálisan az ő családjukat rövidíti meg. Azonban Anyisza Jegorovna mindig ügyelt arra, hogy kapcsolatunk ne vegyen fel üzleti jelleget, soha nem kért pénzt semmire, és ajándékaimat is nehezen, magát kéretve fogadta el. Véleményem szerint ez is a „kedves vendég” szerepnek volt köszönhető. Ugyanakkor ez a viszony természetesen részben színjáték volt, amiben mindketten tudtuk, hogy nekem az ő segítségüket mindenképpen viszonznom kell.

kásként az ember csak álmodni tud, az ezt követő hetekben legalább ugyanilyen problematikussá, konfliktusossá vált sokak számára a jelenlétem. Ebben a helyzetben kaptam egy lehetőségen, és egy hétre a járási központba mentem, hogy ott a levéltárban kutassak.

Visszatérésem után eszkalálódott a helyzet. A levéltári kutatásom miatt lemaradtam Pável negyvenedik napi emlékünnepéről, mint ahogy elmulasztottam a kilencedik napit is, hiszen a temetés után hetekig a tajgában voltunk, zajlott a vadászhidény. Mint megtudtam, a torok nem múltak el viták nélkül. Tudni kell ehhez, hogy már a temetésen is voltak konfliktusok. Az ezt követő toron sem a visszafogott viselkedés volt a jellemző: a vodka folyamatos fogyasztásával egyre emelkedettebb lett a hangulat, ami eleinte viccelődéshez, nevetgéléshez vezetett, majd komoly veszekedésbe, lökdösődésbe torkollott. A tor egyik szervezője részegen hazazavarta a vendégeket, amiből nagy vita, csaknem verekedés alakult ki. Nem voltak ennél nyugodtabbak az emlékünnepek sem. Az elmondások alapján mind a kilencedik, mind a negyvenedik napi toron verekedések törtek ki. Az elsőt a lerészegedett özvegy a temetést szervező unokaöccsét ebrudalta ki ütlegelve a házából, a másodikon pedig unokahúgát pofozta föl.

A legnagyobb visszhangot az utolsó emlékünnep keltette, amelyen már részt vett a halott lánya, Natasa is, akinek az, hogy Kijevben, tehát városban, sőt egy másik országban lakik, mindig kiemelt figyelmet biztosított. Ezt az érdeklődést ő kifejezetten élvezte, minden gesztusával azt sugallta, hogy ő „kiemelkedett a fertőből”, ezért rendszeresen hangsúlyozta felsőfokú végzettségét,¹⁹ demonstratív módon nem szólalt meg soha hantiul, holott gyermekkorában kitűnően beszélt anyanyelvét, ugyanakkor azzal hivalkodott, hogy rengeteg idegen nyelvet beszél. A nyelv igen fontos eszköze volt identitásának, oroszul beszélve is modorosan fogalmazott. Ezt a helyiek pontosan érzékelték és értették, látták, hogy a nyelvet használja énképe építésére, és nem kis malíciával idézgették az általa használt idegen szavakat, modoros fordulatokat.

Bár Natasa magáról mindig azt állította, hogy rendkívül gazdagon él Ukrajnában, igyekezett minél többet spórolni az emlékünnepeken: mindenből keveset és a legolcsóbbat vette. Ráadásul igen kínosan ért véget a vendégség, mert a vacsora után a leszedett ételmaradékot másodsor már nem akarták felteríteni. Mindennek természetesen rendkívül negatív megítélése volt a faluban, állandó beszédtema volt, hogy a család egyáltalán nem tud megfelelni a haláleset körül elvárható viselkedési normáknak, mert egyrészt nem volt megfelelő, méltó a vendéglátás, másrészt mindig hazazavarták a megemlékezőket, tehát rossz házigazdák voltak. Natasa jelenléte miatt azt is állandóan hozzáfűzték

¹⁹ Az akkor még Leningrádi Herzen Főiskolán szerzett diplomát, ahová az északi kisépeknek járó kvóta segítségével került.

a történethez, hogy ezek után sem Natasának, sem a családnak nincs többé oka arra, hogy magát többnek, jobbnak érezze a többieknél.

A hiú Natasa büszkeségén tehát csorba esett. Igen rosszul érintette az is, hogy apja temetését egy külföldi fizette. Ráadásul ezt a pénzt a távollétben Anyisza Jegorovna mindent bevetve megpróbálta visszakövetelni. Nyugodtan mondhatom tehát, hogy Natasa számára – annak ellenére, hogy előtte sosem találkoztunk – nem volt kedves a személyem. Mindezt az ellenérzést tetézte az is, hogy egy újságíró éppen ekkor közölt rólam, a terepmunkámról és a hantik-ról egy hosszú írást a helyi lap hétvégi mellékletében. Ehhez a mindenki felé pozitív felhangú cikkhez személyes beszélgetésünkkel visszaélve, szándékaim ellenére rövid utóiratot fűzött, amiben azon sajnálkozott, hogy éppen most halt meg egy hanti ismerősöm, ráadásul egyértelműen a vodka miatt. Ez – értelem-szerűen – megterhelte a kapcsolatomat Pável családjával, még úgy is, hogy az újságíró határozott követelésemre megkövette őket.²⁰

Ezek után ért el a hír, hogy Pável családja vár, mert rendezni szeretnék a tartozásukat. Azonnal hozzájuk mentem, és a vendégeskedés alatt végig biztosítottam őket arról, hogy egyáltalán nem bántam meg, hogy azt az összeget odaadtam, és nem is kívánom visszakapni azt. Ők kezdettől fogva feltűnően távolságtartók voltak velem, sőt, kifejezetten ellenséges volt a hangulat, a feszültség tapintható volt Natasa sértett hiúsága, a visszakövetelt pénz miatti szégyen és düh, valamint a tényleg bántó újságcikk eredményeképpen. Hiába a hosszas vendégeskedés, szándékaim ellenére nem sikerült elsimítanom a konfliktust. Mint a torokon, úgy itt is egyre több vodka fogyott, egyre emelkedettebb lett a hangulat, a beszélgetés egyre inkább vitába csapott át. Miután az egyik jelenlevő férfi, aki egyébként nem tartozott a szűken vett családhoz, a szóváltás után meglehetősen agresszívan rám támadt, parázs dulakodásban ösztönösen megvédtem magam,²¹ majd rájuk csaptam az ajtót.

Ma is, és akkor is rendkívül bántam, hogy eddig fajult a helyzet, de most is úgy érzem, ott és akkor nem nagyon volt lehetőségem másként cselekedni. Éreztem, tudtam, hírül vettem, hogy az eset óriási port kavart, állandó beszéd-téma lett a helyiek között. Természetesen úgy éreztem, véget ért a terepmun-

²⁰ Valójában pedig ő is csak úgy járt el, mint az antropológus: él, jó esetben nem visszaél a kapott információkkal, miközben maga sem tudja mindig, hogy mi az, amit tudatosan, nyilvánosságra szánt információként kapott, és mi az, amit magánemberként osztottak meg vele.

²¹ Tudatában vagyok, hogy indulatos fellépésemet egyértelműen az a feszültség motiválta, amelyet Anyisza Jegorovna gerjesztett köztünk a pénz miatt, de komoly szerepe volt benne annak a konfliktusnak is, ami a megelőző napon alakult ki házigazdám lakásában, így az én közvetlen környezetemben: a Tánya részegsége miatt kitört anya-lánya vita azzal zárult, hogy Tánya sikertelen öngyilkosságot kísérelt meg.

kám, nincs lehetőségem tovább folytatni azt, becsapódott előttem minden ajtó. Ettől függetlenül, már jóval a konfliktus előtt megszerveztem, hogy átteszem kutatási székhelyemet a Jugán folyóra, ami jó alkalomnak tűnt arra, hogy kikerüljek a kialakult szituációból. Ebben megnyugodva, néhány nappal később elutaztam új terepem felé.

Ez – ma már biztosan tudom – óriási hiba volt. Hamar rá kellett jönnöm, hogy történt is bármi, én minden idegszállammal a Vaszjugánhoz kötődöm. Miközben próbáltam az új helyen kapcsolatokat találni, állandóan vaszjugáni ismerőseim jártak a fejemben, akikhez akkor már erős érzelmi szálak fűztek; és miközben a Jugánon jártam fiatal vadászokkal az erdőt, esténként olyan tudományos kérdések kavargtak a fejemben, amelyek a Vaszjugánon vetődtek fel. A helyzet abszurditását felismerve három hét után visszaindultam a Vaszjugánra, telve izgalommal, hogy van-e egyáltalán lehetőségem visszatérni, és hogyan fognak ott engem fogadni.

Legnagyobb meglepetésemre a fogadtatás teljesen problémamentes volt. Sőt, úgy érzem, sokkal jobb helyzetbe kerültem, mint előtte voltam. Vitathatatlan, hogy óriási szerepe volt ebben annak a pusztá ténynek, hogy visszatértem. Ők – érthetően – úgy érezték, hogy a Jugánra utazásom egyben azt is jelenti, hogy az ő életüket nem tartom eléggé érdekesnek. Eleve úgy indítottak útnak, hogy ott majd egy nagyon archaikus élet fog várni, „igazi” hantikkal, akik erdei szállásokon laknak. Tudni vélték, hogy ennek egy néprajzos számára izgalmasabbnak kell lennie, ugyanakkor folyamatosan féltettek is tőle, tőlük.²² Ugyanolyan aggodalommal engedett el Anyisza Jegorovna az általuk barbárnak tartott Jugánra, mint ahogy édesanyám a Vaszjugánra. Az pedig, hogy visszatértem, és elmondtam, hogy én itt jobban érzem magam, mérhetetlenül felértékelte önmaguk számára is a saját életüket. És természetesen intenzíven, érzelmekkel telve reflektáltak arra is, hogy én az itteni kapcsolataimtól nem tudtam elszakadni, és hozzájuk, személy szerint hozzájuk tértem vissza, nem pedig csak, úgymond, a „hantikát” kerestem fel.

A visszatérésnek az otthonosság kialakulásában betöltött szerepéről ennél jóval részletesebben lehetne értekezni,²³ ugyanakkor számomra most az a fontosabb, hogy felfedeztem: folyamatosan reflektálnak az elutazásom előtti konfliktusra is. Ki-ki vérmérséklete szerint sajnálkozott, féltett az eset miatt, vagy mulatott rajta, hangsúlyozva, hogy jó kis kaland volt ez számomra, vagy pedig próbálta bennem feléleszteni a konfliktus lángját. Azt azonban mindenki megleléssel nyugtázta, hogy – úgymond – nem hagytam magamat abban

²² A helyieknek a jugáni hantikhoz való viszonyáról lásd NAGY, 2002.

²³ A terepen levés fontosságáról, az ott levés és a vissza-visszatérés által felvetett kérdésekről egy sajátos szempontból lásd MURÁNYI, 2017.

a helyzetben, kiálltam magamért, megmutattam, hogy én is igazi férfi vagyok, mert erőt mutattam fel, vállaltam a konfliktust, tehát az ottani férfias viselkedés mintájára reagáltam. Vagyis a történetek semmiképpen nem voltak negatív hatással a további terepmunkámra.

Ma már tudom, hogy annak feltételezése, hogy az erőszakos fellépés (illetve annak viszonzása) tönkreteszi kapcsolataimat, elhamarkodott volt. Éppen ezen a terepmunkán – talán ennek a konfliktusnak a hatására is – ismertem fel magam is, hogy az erőszakot, amennyiben az alkoholfogyasztással áll kapcsolatban, a helyiek erősen átértelmezik: vagy felmentik az erőszakoskodókat, az alkohol áldozatává konvertálva őket, vagy pedig komikumát túlhangsúlyozva anekdotásítják az eseteket (NAGY, 2000).²⁴ Fontos ugyanakkor látni azt is, hogy az erőszak, az erőszakosság egyáltalán nem elfogadhatatlan a szibériai közösségekben, hanem „társadalmilag megkonstruált viselkedésforma” (MÉSZÁROS, 2013, 207.), vagyis ebben az esetben is „az erőszakosságot célszerűbb talán az egyes konfliktusok megoldásához illő viselkedési stratégiaként értelmezni” (MÉSZÁROS, 2013, 207.).

Legnagyobb megdöbbenésemre tehát ahelyett, hogy a nyílt és erőteljes konfliktus, a verekedés negatív hatással lett volna rám és a terepmunkámra, tulajdonképpen értelmezhetőbbé, emberibbé váltam számukra. Én is egy lettem a férfiak közül, hogy azt ne mondjam, leléptem az ikonokról, és közéjük álltam. Igaz, Pável szűk családjával soha nem állt helyre a korábbi kapcsolatom, de még az a férfi is, akivel dulakodtam, felkeresett, örömmel lapogatta a vállamat, és jó döntésnek mondta, hogy visszatértem hozzájuk, sőt kacagva utalt rá, hogy milyen jó kis hecc volt az a múltkori.

Mindezt összegezve látnunk kell, hogy a fent ismertetett konfliktus ahelyett, hogy – előzetes várakozásaimnak megfelelően – leépítette volna kutatói énemet, sokkal inkább felépítette azt, mert áthelyezett egy, a helyiek számára otthonos státuszba, viselkedési mintázatba egy olyanból, amely nekik érthetetlen, idegen volt. Ezzel egyrészt – Pável családját leszámítva – érzelmileg sokkal közelebb kerültem hozzájuk, másrészt az ekkor kivívott új szerepem nemhogy hátráltatta volna, de kifejezetten segítette kutatómunkámat is. Nem lenne helyes egyszeri küszöbként értelmezni ezt a változást, ahol az addigi „szélfuvallatstádiumból” átkerültem a létezőébe,²⁵ mert ez a folyamat nem egyszeri, nem egyirányú, nincs azonos fokon a különböző helyiek esetében. Az azonban biztos, hogy ettől kezdve a helyiek többsége sokkal pozitívabban, hétköznapiiban, természetesebben viszonyult hozzám. És bár a magam számára meglehetősen

²⁴ Az alkohol és az erőszak viszonyáról lásd még MÉSZÁROS, 2013, 208–209.

²⁵ Erről lásd Geertz legendás paraboláját saját „befogadásukról” Balin (GEERTZ, 1994), illetve ennek kritikai olvasatát (CRAPANZANO, é. n.).

fájó az emlék, egyáltalán nem vagyok rá büszke, újabb és újabb vaszjugáni terepmunkáim alatt számtalanszor került elő a téma, és minden esetben a bennfentesség auráját teremtette és teremti meg számomra, újra és újra leépítve a köztünk levő távolságot. Ebben nyilván nemcsak a konkrét konfliktusnak lehet szerepe, hanem a konfliktus-fogalom eltérő értelmezéseinek is.

Tagadhatatlanul megváltozott az én viselkedésem is a terepen. Reflektálva a véletlenül, teljesen szándékolatlanul kialakult helyzetre, magamra vettem a helyiek szerinti férfias viselkedésmintázatot, vagyis jóval bátrabban hangot adtam esetleges véleménykülönbségeknek, határozottabban kiálltam a saját érdekeim mellett, már nem tartottam attól, hogy a nézeteltérések megrendítenék a köztünk levő kapcsolatot.

Bár magam nem teljesen osztom azt a véleményt, hogy „a részt vevő megfigyelés mértéke az empirikus adatok minőségében rejlik, nem a terepen kötött szoros barátságok számában” (ERIKSEN, 2006, 43.), mert véleményem szerint a terepmunka értékelésében az etikai szempont nem maradhat alul a tudományossal szemben, de ez után az eset után be kellett látnom, hogy nem a barátság, még csak nem is feltétlenül a barátságosság az egyetlen záloga a terepmunka sikerének. A barátság ritka ajándék a terepen is, mint ahogy otthon is az. A legfontosabb az emberek többségével működőképes, a kutatást lehetővé tevő kapcsolatot kialakítani.

A terepmunkásnak különböző típusú kapcsolatai vannak a helyiekkel, nem lehet azonos viselkedést, azonos kapcsolatot elvárni mindenkivel szemben. Ők sem tudnak hozzánk azonosan viszonyulni, és mi sem tudunk mindenki iránt egyformán érezni. Haszonelvű – kölcsönösen haszonelvű – háttérelvárásaink ellenére természetesen kialakulhatnak barátságok, akár őszinte barátságok is, mint például Petró esetében, de lehetnek egyszerűen kiegyensúlyozott, elfogadó, együttműködő kapcsolataink is, sőt hideg – mint Pável családjával –, vagy adott esetben ellenséges viszonyaink is, mint az enyém Natasával. Valójában semmi-
ben sem mások ezek a kapcsolatok, mint az antropológus otthoni viszonyai.

Az, hogy hogyan lehet egy ilyen kapcsolatot kialakítani, a módszertani irodalom szerint nemcsak saját szándékainktól, lelkialkatunktól függ, hanem a befogadó társadalom attitűdjei, kulturális mintázata is befolyásolja azt (GLESNE, 1989, 48.). A terepmunkásnak szerintük az együttműködés kialakítása érdekében időnként akár olyat is meg kell tennie, ami nem belőle fakad, ami lehet, hogy saját kulturális mintázatunknak ellentmond, de a helyi viselkedési kultúrának, szerepelvárásoknak megfelelő.²⁶ Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a terepmunkás helyzete alapvetően stresszes, gyakran magányos, és a rárótt

²⁶ A saját viselkedésmintától eltérő viselkedésre lásd PETTIGREW, 1981; a különböző mintázatok együttes jelenléte miatti bonyolult kapcsolathoz lásd TOULOUZE, 2014.

„marginális bennszülött” (FREILICH, 1977) pozíció helyett igazi kapcsolatokra szomjazik. Ez kikölkentheti viselkedéséből, „időnként a kutatónak szüksége van arra, hogy igazi emberként cselekedjen, mert az a szerep, amibe kényszerül, nem elégíti ki a szükségleteit” (GLESNE, 1989, 48.). Az iménti példa számomra azt jelenti, hogy esetenként még a terepmunka sikeressége szempontjából is sokkal fontosabb lehet a patikamérlegen kiszámított, mindenki felé barátságos stratégia helyett az öncenzúra alól kicsúszó, nem eltervezett, ám önazonos, akár konfrontációt is vállaló kapcsolatfelvétel.

IRODALOM

ARISZTOTELÉSZ

1997 *Nikomakhoszi etika*. Budapest, Európa Kiadó.

BEER, Bettina

2001 Anthropology of Friendship. In: SMELSER, Neil J. – BALTES, Paul B. (szerk.): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 5805–5808. Michigan, Elsevier.

BORSÁNYI László

1992 A néprajzi interjú. *Átmenetek. A mindennapi élet antropológiája* 3, 5–6, 93–100.

CHAGNON, Napoleon A.

2013 *Noble Savages. My life among two dangerous tribes: the yanomamö and the anthropologists*. New York – London – Toronto – Sidney – New Delhi, Simon & Schuster.

CRAPANZANO, Vincent

é. n. Hermész dilemmája: A szubverzió álarca az etnográfiai leírásokban. In: KAISER Sára (szerk.): *A másik antropológia: az antropológia allegóriája*. 11–40. h. n.

DE LA CRUZ, Liria – GAY Y BLASCO, Paloma

2012 Friendship, anthropology. *Anthropology and Humanism*, 37, 1–14.

DRIESSEN, Henk

1998 Romancing rapport: The ideology of ‘friendship’ in the field. *Folk*, 40, 123–136.

DUNCOMBE, Jean – JESSOP, Julie

2002 ‘Doing rapport’ and the ethics of ‘faking friendship’. In: MILLER, Tina – BIRCH, Maxine – MAUTHNER, Melanie – JESSOP, Julie (szerk.): *Ethics in Qualitative Research*. 108–122. London, Sage Publications.

- (<http://study.sagepub.com/sites/default/files/Duncombe%20%26%20Jessop.pdf> – utolsó letöltés: 2017. február 4.)
- ERIKSEN, Thomas Hylland
2006 *Kis helyek – nagy témák. Bevezetés a szociálanropológiába.* Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
- FELD, Scott L.
1991 Why your friend have more friends than You? *The American Journal of Sociology*, 96, 6, 1464–1477.
- FREILICH, Morris
1977 *Marginal natives at work.* New York, John Wiley & Son.
- FRIEDMAN, Hansen J.
1976 The Anthropologist in the Field: Scientist, friend, and voyeur. In: RYNKIEWICH, Michael Allen – SPRADLEY, James P. (szerk.): *Ethics and Anthropology. Dilemmas in Fieldwork.* 123–134. New York, Wiley.
- GEERTZ, Clifford
1994 Mély játék: jegyzetek a Bali kakasviadalról. In: GEERTZ, Clifford: *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások.* 126–179. Budapest, Századvég Kiadó.
- GLESNE, Corrine
1989 Rapport and friendship in ethnographic research. *Qualitative Studies in Education*, 2, 1, 45–54.
- HÁLA József
1997 Hogyan gyűjtöttek elődeink? Anekdóták és történetek a magyar néprajztudomány klasszikusairól. In: CSOMA Zsigmond – VIGA Gyula (szerk.): *Európából Európába. Tanulmányok a 80 esztendő Balassa Iván tiszteletére.* 585–601. Budapest – Debrecen, Györffy István Néprajzi Egyesület.
- HENDRY, Joy
1992 The paradox of friendship in the Field: Analysis of a long-term Anglo-Japanese relationship. In: OKELY, Judith – CALLAWAY, Helen (szerk.): *Anthropology and Autobiography.* 161–171. London, Routledge.
- JESZENYIN (Есенин Сергей)
é. n. Александрович, *Исповедь хулигана.* (http://az.lib.ru/e/esenin_s_a/text_0220.shtml – utolsó letöltés: 2017. január 27.)
1977 *Szergej Jeszenyin válogatott művei.* Budapest, Európa Kiadó.
- MALINOWSKI, Bronislaw
1992 *Argonauts of the Western-Pacific. An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea.* London, Routledge.

MÉSZÁROS Csaba

- 2013 *Tekintély és bizalom. Kultúra és társadalom két szibériai faluközösségben.* Budapest, PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – MTA BTK Néprajztudományi Intézet – L'Harmattan.

MURÁNYI Veronika

- 2017 Kalibatörténet. Nyomozati szakaszok a megértésben. *Antro-pólus*, 2, 1, 199–213.

NAGY Zoltán

- 2000 „Fél méterrel repülni a föld felett”. A vodka a vaszjugáni hantik kultúrájában. *Tabula*, 3, 2, 284–315.
- 2002 „Miféle hantik vagyunk mi?” A vaszjugáni hantik és a világ. In: Pócs Éva (szerk.): *Közösség és identitás.* 33–77. Budapest, L'Harmattan – PTE Néprajz Tanszék. /*Studia Ethnologica Hungarica III.*/
- 2007 *Az őseink még hittek az ördögökben. Vallási változások a vaszjugáni hantiknál.* Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet – PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan.
- 2011 Ismertetés: Farkas Judit: Ardzsúna dilemmája. Reszocializáció és legitimitáció egy magyar Krisna-hívő közösségben. *Ethnographia*, 122, 1, 91–95.

NAPLES, Nancy A.

- 2003 *Feminism and Method: Ethnography, Discourse Analysis, and Activist Research.* New York, Routledge.

NIEDERMÜLLER Péter

- 1994 Paradigmák és esélyek, avagy a kultúrakutatás esélyei Kelet-Európában. *Replika*, 13–14, 89–129.

PETTIGREW, Joyce

- 1981 Reminiscences of fieldwork among the Sikhs. In: ROBERTS, Helen (szerk.): *Doing feminist research.* 62–82. Boston, Routledge & Kegan Paul.

RABINOW, Paul

- 1977 *Reflections on Fieldwork in Morocco.* Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press.

REINA Ruben E.

- 1959 Two patterns of friendship in a Guatemalan community. *American Anthropologist*, 61, 44–50.

SCHMIDT Éva

- 2001 Terepgondolatok az osztják nép és kutatása hőskoráról. *Népi Kultúra – Népi Társadalom.* XX, 99–120. /Etnológiai tanulmányok/

SSORIN-CHAIKOV, Nikolai V.

2003 *The social life of the state in subarctic Siberia*. Stanford, Stanford University Press.

TOULOUZE, Eva

2014 Femme sur le terrain: difficultés et défis dans la taïga de Sibérie occidentale. *Slovo*, Mélanges offerts à Anne-Victoire Charrin, 259–281. <https://hal-inalco.archives-ouvertes.fr/hal-01275687/document> – utolsó letöltés: 2017. január 28.

UHL, Sarah

1991 Forbidden Friends: Cultural Veils of Female Friendship in Andalusia. *American Ethnologist*, 18, 1, 90–105.

USAKIN, Szergej (Ушакин, Сергей)

2002 *О муже(N)ственности. Сборник статей*. Москва, Новое литературное обозрение.

ZDRAVOMÛSLOVA O.M. (Здравомыслова О.М.)

2000 „Русская идея”: антиномия женственности и мужественности в национальном образе России. *Общественные науки и современность*, 4, 109–115.

ZOLTÁN NAGY

CONFLICT AND FIELDWORK

In my paper, I tackle the question whether conflicts with locals during anthropological fieldwork are always detrimental to the relationships of the anthropologist, or, on the contrary, could they even be helpful in a given situation? In answering this question, I examine the issue of friendship, cooperation and friendliness between researcher and researched. By analyzing a case study, my own fieldwork experience, and my field conflict, I demonstrate that, for the sake of a successful fieldwork, it may be more important to forgo the calculated, all-around friendly strategy for an unplanned yet self-identical engagement that eludes self-censorship and does not shun even confrontation.